

رابطه محیط خانواده با انگیزه پیشرفت در دانش آموزان دوره پیش دانشگاهی شهر یزد ۱۳۸۵-۸۶

غلامعلی حیدری*

کارشناسی ارشد روان شناسی تربیتی، مسئول واحد آموزش سلامت شبکه بهداشت و درمان شهرستان خاتم، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

تاریخ دریافت: ۸۸/۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۰/۲۵

چکیده

سابقه و اهداف: چنانچه محیط خانواده مناسب باشد شرایط را برای تحصیل موفق دانش آموزان فراهم می کند و ارتباط مستقیم و غیر مستقیمی با انگیزه پیشرفت آنها دارد.

روش بررسی: پژوهش حاضر از نوع توصیفی است که ۳۸۰ نفر دانش آموزان دوره پیش دانشگاهی شهر یزد در آن شرکت داده شدند. برای سنجش متغیر انگیزه پیشرفت از مقیاس هلمریچ و برای سنجش محیط خانواده از مقیاس محیط خانواده (فرم R) استفاده گردید.

یافته ها: نتایج به کمک نرم افزار SPSS و تحلیل رگرسیون چند متغیره با روش گام به گام مورد تحلیل قرار گرفت که ۶ عامل آن پیش بینی کننده معنی داری برای انگیزه پیشرفت بودند و چهار عامل دیگر (عقلانی- فرهنگی مدار، اخلاقی- مذهبی مدار، کنترل، سازماندهی) پیش بینی کننده معنی داری نبودند. بین جنسیت و انگیزه پیشرفت رابطه و محیط داشت. در این تحقیق دختران از انگیزه پیشرفت بالاتری نسبت به پسران برخوردارند. بین جنسیت و محیط خانواده و از نظر رشته تحصیلی و ناحیه ارتباط معنی داری با انگیزه پیشرفت در این تحقیق مشاهده نگردید.

بحث و نتیجه گیری: محیط خانواده دارای ابعاد مختلفی است که مهم ترین آنها اگر مناسب باشد باعث انگیزه پیشرفت قابل قبولی در دانش آموزان می شود.

واژه های کلیدی: محیط خانواده انگیزه پیشرفت

* (نویسنده مسئول): تلفن: ۰۳۵۲-۵۷۲۳۵۰۱، آدرس الکترونیکی: heidari_8484@yahoo.com

مقدمه

به طور کلی عصاره تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان در دوره پیش دانشگاهی خلاصه می شود و دانش آموزانی که وارد این دوره می شوند دارای انگیزه های متفاوتی جهت ادامه تحصیل هستند. بی تردید یکی از عوامل موفقیت دانش آموزان در این مرحله از زندگی خانواده و محیط آن می باشد. انگیزه پیشرفت مهم ترین اصل دوران جوانی به شمار می رود و دانش آموزان باید برای آینده خود از نظر شغلی و اجتماعی تلاش کنند. با توجه به اینکه پیش زمینه تمام شغل ها به ادامه تحصیل بر می گردد، محیط خانواده نیز در این مسیر بی تأثیر نیست. مک کلند و اتکینسون انگیزه پیشرفت را جستجوی موفقیت در رقابت با استانداردی عالی تعریف کرده اند (۱).

شخص انگیزه پیشرفت نیرومندی می خواهد تا در برخی از تکالیف چالش انگیز موفق شود. مالینوفسکی در تعریف خانواده می گوید: ازدواج و خانواده واحدی است مرکب از پدر و مادر که از طریق پیمانی و قانونی با هم وصلت کرده اند و توسط آیین های دینی که خانواده را به صورت یک واحد اخلاقی در می آورد محاط شده اند (۲).

مطالعه انگیزش انسان در واقع بررسی نیروهایی است که موجب رفتار می شوند اما مطالعه انگیزش انسان چیز دیگری نیز هست، بررسی دلایل رفتار را نیز شامل می شود روان شناسان انگیزش را به موتور و فرمان اتومبیل تشبیه کرده اند انگیزش یک تمایل یا گرایش به عمل کردن به طریقی خاص است (۱). یکی دیگر از نیازهایی که پژوهش های زیادی را به خود اختصاص داده نیاز به پیشرفت است. تعریف انگیزه پیشرفت، یک میل یا علاقه به موفقیت کلی در یک زمینه خاص می باشد. اکنون در خصوص نقش خانواده در جامعه بشری توافق کلی جایگزین ابهام و تردید شده است. امروز این نکته مورد پذیرش قرار گرفته است که خانواده، نهاد اساسی جامعه بشری است و ساختار جامعه بر خانواده متکی است (۳). بر اساس تحقیقاتی که هلی و پروتر به عمل آورده اند، به

این نتیجه رسیدند که تقریباً ۹۱٪ جوانان مجرم از اختلالات عاطفی شدید و بی انضباطی و احساس کمتری و حسادت و کشمکش های عمیق درونی مربوط به انضباط خانوادگی رنج می برند (۴). نتایج تحقیق کندی، کونگ و همکارانش (۲۰۰۴) نشان می دهد زمانی که والدین یک برخورد عاطفی و رفتار مداخله جویانه بیشتری داشتند مشکلات درمانی کمتر و زمانی که والدین برخوردهای عاطفی و رفتار مداخله جویانه کمتری داشتند مشکلات درمانی کودکان بیشتر شده است و کودکان احساس ناامنی می کردند (۵).

نتایج تحقیق شولز در دانشگاه هاروارد (۲۰۰۳) تحت دستاوردهای تجارب آموزشی دانش آموزان دبیرستانی نشان می دهد، روابط دانش آموزان در مدرسه، یادگیری، یاد دهی با حمایت های خانواده و حمایت های اجتماعی مرتبط است (۶). از نظر جنسیت پژوهش ها نتایج متفاوتی در زمینه انگیزه پیشرفت دارند:

۱- بین انگیزش پیشرفت در دانش آموزان دختر و پسر تفاوت وجود دارد انگیزش پیشرفت دانش آموزان پسر بیشتر از دانش آموزان دختر است (۶).

۲- بین دختران و پسران از لحاظ انگیزش پیشرفت و منبع کنترل تفاوت معنی داری وجود ندارد (۷).

۳- دختران از انگیزش پیشرفت بالاتری نسبت به پسران برخوردارند (۸). با عنایت به موارد فوق پژوهش حاضر رابطه محیط خانواده و انگیزه پیشرفت را در دانش آموزان پیش دانشگاهی شهر یزد مورد بررسی قرار می دهد، که انگیزه پیشرفت دارای مؤلفه های جهت گیری کار، تسلط و رقابت میایی می باشد و محیط خانواده شامل ابعاد ارتباط، رشد شخصی و محیطی نظم است.

روش بررسی

جامعه آماری این پژوهش شامل ۴۱۱۳ نفر از دانش آموزان پیش دانشگاهی شهر یزد در سال تحصیلی ۸۶-۸۵ که تعداد کل پسر ۱۶۰۷ و تعداد کل دختر ۲۵۰۶ نفر می باشد. نمونه پژوهشی شامل ۳۸۰ نفر که تعداد ۱۶۶ نفر پسر و ۲۱۴

پایایی مقیاس خانواده: طبق گزارش موس و موس در هنجاریابی این مقیاس در آمریکا که کتابچه راهنمای آن آورده شده است، برای همسانی درونی زیر مقیاس‌ها، دامنه‌ای از ۰/۶۱ تا ۰/۷۸ محاسبه شده است. پایایی باز آزمایی این زیر مقیاس‌ها با فاصله‌های زمانی ۲ ماه، ۴ ماه و ۱۲ ماه، دامنه‌ای از ۰/۵۲ تا ۰/۹۱ است.

برای بررسی پایایی آزمون به روش‌های باز آزمایی، داده‌های دو بار اجرای آزمون به فاصله ۱/۵ ماه به روی نمونه ۵۰ نفری به روش ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت که در این روش نیز همبستگی دو بار اجرا برای هر ده خرده مقیاس محاسبه شد، بالاترین همبستگی مربوط خرده مقیاس انسجام ۰/۸۳ و پایین‌ترین همبستگی مربوط به خرده مقیاس اخلاقی - مذهبی مدار ۰/۶۶ است (۹).

مقیاس انگیزه پیشرفت هلمریچ توسط هلمریچ واسپس در سال ۱۹۷۷ تدوین و گزارش شد. عنوان کردند که انگیزش پیشرفت یک ساختار واحد نیست، بلکه مؤلفه‌های مختلفی دارد. بر این اساس، آنها چهار مؤلفه مجزا را برای انگیزش پیشرفت مطرح کردند و برای این چهار مؤلفه، آزمون فوق را تدوین کردند. این چهار مؤلفه عبارتند از: جهت‌گیری کار، (تمایل به انجام دادن بهترین تلاش در نوع فعالیتی که شخص می‌پذیرد)، تسلط (پایداری در به انجام رسانیدن تکالیف خصوصاً تکالیف دشوار)، رقابت محیطی (لذت بردن از چالش رقابت) و بی‌علاقگی شخصی (جهت‌گیری خود انگیخته درباره اینکه دیگران نسبت به تعقیب پیشرفت شخص چه فکر می‌کنند). تأکید هلمریچ واسپس بر انگیزش پیشرفت به عنوان یک ساختار چند بعدی به جای ساختار یک بعدی، توسط سایر محققان دنبال شد. در گزارش برگر، اعتبار و روایی آزمون مطلوب گزارش شده است. برای اطمینان بیشتر از شاخص‌های روان‌سنجی مقیاسی و جهت هنجاریابی مقیاسی و کارایی آن در نمونه‌های ایرانی، مطالعه‌ای توسط دارابی و شریفی (۱۳۷۸) جهت هنجاریابی مقیاس برای دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران انجام گرفت. قبل از محاسبه هنجار برای مقیاس فوق، روایی و اعتبار مقیاس به روش‌های مختلف

نفر دختر در این پژوهش شرکت کردند. این نمونه با روش تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب گردید. در این مطالعه از دو مقیاس محیط خانواده و انگیزه پیشرفت هلمریچ استفاده شد.

مقیاس محیط خانواده یکی از مجموعه نه مقیاس مربوط به محیط اجتماعی است که در سال ۱۹۷۶ توسط موس و موس، برای سنجش محیط‌های اجتماعی مختلف، طراحی شده‌اند. محیط خانواده که در سال ۱۹۸۶ توسط رادولف موس گسترش پیدا کرد سه حیطه اساسی را اندازه‌گیری می‌کند. که این سه حیطه عبارتند از:

- بعد رابطه (Relationship)

- بعد رشد شخصی (Personal Development)

- بعد بقاء نظام خانواده

این مقیاس از ۹۰ عبارت و ۱۰ خرده مقیاس تشکیل شده است. که این خرده مقیاس‌ها، ادراک اشخاص را در مورد ویژگی‌های اجتماعی - محیطی خانواده‌هایشان مورد ارزیابی قرار می‌دهند. طبقه بندی ابعاد و خرده مقیاس‌های این ابزار به شرح زیر می‌باشد:

بعد رابطه، خرده آزمون‌های انسجام، بیانگری و تعارض را در بر می‌گیرد.

بعد رشد شخصی، شامل خرده مقیاس‌های استقلال، پیشرفت مدار، عقلانی - فرهنگی مدار، پرتکاپو - تفریحی، اخلاقی - مذهب مدار می‌باشد.

بعد بقاء نظام خانواده، از خرده مقیاس‌های سازماندهی و کنترل تشکیل شده است.

روایی مقیاس جو خانواده: ابزار از توصیفات مقایسه‌ای نمونه‌های خانواده‌های مشکل دار و خانواده‌ای نرمال ارائه می‌شود که همانطور که انتظار می‌رفت، خانواده‌ای مشکل دار در مقایسه با خانواده‌های نرمال در خرده مقیاس‌های انسجام، بیانگری، استقلال، عقلانی - فرهنگی مدار و پرتکاپو - تفریحی مدار پایین‌تر و در خرده مقیاس‌های تعارض و کنترل بالاتر بودند (۹).

۱۰ دارای عامل یا متغیر می‌باشد که با کمک نرم افزار SPSS و تحلیل رگرسیون چند متغیره با روش گام به گام تنها ۶ عامل آن پیش بینی کننده معنی داری بر روی انگیزه پیشرفت (متغیر وابسته) بودند و چهار عامل دیگر (عقلانی- فرهنگی مدارا، اخلاقی- مذهبی مدارا، کنترل، سازماندهی) پیش بینی کننده معنی داری نبودند.

بررسی شد. ضریب اعتبار به روش باز آزمایی برای کل مقیاس ۰/۸۱ و اعتبار به روش دو نیمه سازی ۰/۸۳ و ضریب آلفا برای ۱۹ گویه ۰/۶۲ بوده است. علاوه بر این همبستگی هر سؤال با نمره کل محاسبه شد که همه ضرایب رابطه معنی داری با نمره کل مقیاس داشتند (۸).

یافته‌ها

ارائه اطلاعات استنباطی که جو خانواده متغیر مستقل و

جدول ۱: تحلیل رگرسیون عوامل انسجام، پیشرفت مدارا، استقلال، تعارض، پرتکاپو و بیانگری روی انگیزه پیشرفت

متغیرها	همبستگی R	بتا	P-Value	F
انسجام		۰/۱۲		
پیشرفت		۰/۱۸		
استقلال		۰/۱۵		
تعارض	۰/۵۸	۰/۱۸	<۰/۰۰۰۱	۳۱/۵۴
پرتکاپو		۰/۱۴		
بیانگری		۰/۱۵		

و ۰/۱۵ برای بیانگری پیش بینی کننده معنی داری برای انگیزه پیشرفت محسوب می‌شود. با توجه به اثرات ترکیبی مربوط به جو خانواده بر روی انگیزه پیشرفت در این تحقیق فرضیه اول مورد تایید قرار می‌گیرد. اندازه f مشاهده شده برای شش متغیر نشان می‌دهد که اثر ترکیبی این متغیرها روی انگیزه پیشرفت تأثیر معنی داری داشته است. جدول آزمون t برای گروه‌های مستقل نشان می‌دهد که دختران از انگیزه پیشرفت بیشتری برخوردار هستند.

جدول ۱ خلاصه تحلیل رگرسیون عامل‌های (انسجام، پیشرفت مدارا، استقلال، تعارض، پرتکاپو، بیانگری) روی انگیزه پیشرفت را نشان می‌دهد. شش متغیر انسجام، پیشرفت مدارا، استقلال، تعارض، پرتکاپو-تفریحی، بیانگری) با اندازه همبستگی ۰/۵۸ می‌توانند ۰/۳۳ از واریانس مربوط به انگیزه پیشرفت را تبیین کنند. بنابراین با توجه به $f = 31/54$ و $P < 0/0001$ هر متغیر به ترتیب ۰/۱۲ برای انسجام و ۰/۱۸ برای پیشرفت مدارا و ۰/۱۵ برای استقلال و ۰/۱۸ برای تعارض و ۰/۱۴ برای پرتکاپو-تفریحی

جدول ۲: بررسی رابطه انگیزه پیشرفت با جنسیت

گروه‌ها	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد نمونه	P-Value
دختران	۷۵/۴۰	۸/۱۳	۲۱۴	۰/۰۳۸
پسران	۷۳/۶۶	۸/۰۰	۱۶۶	

بحث

زمان و تحقیقاتی که انجام گرفت در بعضی از آنها رابطه معناداری پیدا نشد و در بعضی هم دختران از انگیزه پیشرفت بیشتری برخوردار بودند. دارابی (۱۳۷۸) در رساله دکترای خود با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ نشان داد که دختران از انگیزه بیشتری برخوردار هستند (۸) و در این تحقیق نیز دختران از انگیزه پیشرفت بیشتری برخوردار بودند.

امیر افشاری (۱۳۸۰) تفاوت معناداری بین انگیزه پیشرفت دختران و پسران مشاهده نکرده است (۷). نتایج عسکری راد (۱۳۸۳) نشان می‌دهد که بین نمرات انگیزه پیشرفت پسران و دختران رابطه معناداری وجود دارد و پسران از انگیزه پیشرفت بالاتری برخوردار بودند (۶). ذاکری (۱۳۸۱) نشان داد که از نظر انگیزه پیشرفت بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود ندارد. ولی از نظر پیشرفت تحصیلی دختران بیشتر از پسران بودند (۷).

نتیجه گیری

در این تحقیق همه ابعاد جو خانواده با جنسیت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و هیچ کدام از متغیرهای جو خانواده با جنسیت رابطه نداشتند ولی در تحقیق عسکری راد (۱۳۸۳) جو عاطفی خانواده دانش آموزان پسر بهتر از دانش آموزان دختر می‌باشد و در تجزیه و تحلیل توصیفی خود نشان داد که در بعد تعارض و گرایش‌های عقلانی- فرهنگی و سازماندهی هیچ تفاوتی از نظر عملکرد خانواده بین پسران و دختران وجود ندارد (۶)، که با این تحقیق هم خوانی دارد.

یافته‌های این پژوهش با تحقیقی که توسط دارابی، در زمینه رابطه جو خانواده با انگیزه پیشرفت انجام گرفت هم‌خوانی دارد.

عسگری راد (۱۳۸۳) در شهرستان سبزوار رابطه معنی داری بین جو عاطفی خانواده و انگیزه پیشرفت به دست آورده است (۶).

نتایج خوانساری (۱۳۷۵) نشان می‌دهد جو عاطفی خانواده با انگیزه پیش بینی کننده معنی داری محسوب نمی‌شود و فقط تحصیلات مادر پیش بینی کننده معنا داری برای انگیزه پیشرفت هست (۱۰). در پژوهشی شیوه فرزند پروری مقتدرانه را با انگیزه پیشرفت بررسی کرده است که نتایج آن رابطه معنی داری داشت (۴). نتایج تحقیقات مختلف در مورد خانواده نشان داده است که اعضای خانواده به عنوان یک گروه تعاملات پیچیده‌ای با یکدیگر دارند که احتمال دارد متأثر از محیط کلی خانواده باشد تا آنجا که عده‌ای از متخصصان روان‌شناختی و درمان‌گران خانواده بر این عقیده‌اند که بهترین ملاک و معیاری که بر اساس آن می‌توان کیفیت اخلاقی، اجتماعی و روانی افراد را مورد ارزیابی و دقت قرار داد، همان شبکه ارتباطی اعضای خانواده و مجموعه قوانین حاکم بر محیط و جو خانواده می‌باشد. پس می‌توانیم نتیجه بگیریم که جو خانواده نقش مهمی برای انگیزش و پیشرفت دانش آموزان دارند. در تحقیقات گذشته این پسران بودند که از انگیزه پیشرفت بیشتری برخوردار بودند ولی با گذشت

References

- 1- Seied Mohammady Y. (In translation) *motivation and excitement*. Edited: Rio JM. Tehran: Virayesh Press: 2001. [Persian]
- 2- Qara'i Moghadam A. *Principles of Sociology*. 3rd Ed. Tehran: Abjad Press. 2002. [Persian]
- 3- Ahadi H, Jamhari F. *Developmental Psychology: Adolescence and adulthood*. 2nd Ed. Tehran: Ayande Derakhshan Press 2011. [Persian]
- 4- Abedi A. *The relationship between achievement motivation of high school's male and female students and their family and personality characteristics*. Education Organization of Isfahan Province 2001. Available from: <http://research.isfedu.org/>.
- 5- Kennedy C, Kools S, Kong SK, Chen JL, Franck L, Wong TK. *Behavioral, emotional and family functioning of hospitalized children in China and Hong Kong*. Int Nurs Rev. 2004; 51 (1) 34 - 46.
- 6- Askari Rad M. *Evaluation of the relationship between performance and emotional family environment with achievement motivation of high school's boys and girls students in Sabzevar 2004-5*. [MS thesis]. Tehran Islamic Azad University. 2005.
- 7- Amir Afshari M. *Evaluation of the relationship between academic achievement motivation and control of source in the third year students of Shahed Guidance School, in Tehran* [MA thesis]. Tehran Islamic Azad University. 2001.
- 8- Darabi, J. *The relationship between family environment, social base and control location and achievement motivation of third year high school students in Sari*. [PhD thesis]. Tehran Islamic Azad University. 1999.
- 9- Mullah Sharifi Sh. *Study of suitability of family environment scale based on the theory of Questions – Response (IRT) and its standardization for Iranian family that is resident in Tehran*. [MA thesis]. Allameh Tabatabai University. Tehran 2004.
- 10- Khansari F. *Evaluation of the relationship between family emotional environment and achievement motivation of the first year high school girl students in Tehran area 3* [MA thesis]. Allameh Tabatabai University, Tehran. 1996.

The relationship between family atmosphere and motivation for achievement in year 12 high school students in Yazd 2006-2007

G.A. Heidary (MA)*

Health Centre of Khatam Town, Yazd Shahid Sadoughi University of Medical Sciences

Abstract

Introduction: Good family atmosphere is important for successful education. It provides students direct and non direct incentive to improve themselves.

Methods: Descriptive studies of 380 students were carried out in year12 high school students in Yazd-Iran. Variable to measure achievement motivation scale were extracted from Helmrch questionnaire, and family atmosphere scale were extracted from the Mouse Family Atmosphere Forms (Form R). Multiple regression analysis using SPSS software and step by step approach were performed.

Results: Six factors were analyzed as predictors of achievement motivation including (rational, cultural based, ethical, religious circuit, control and organization). None of them were significant predictors. The relationship between gender and achievement motivation were significant. A correlation between gender, family atmosphere and achievement motivation was not observed in this study.

Conclusion: The family atmosphere with various aspects of motivation may effect on development of students and educational success in Yazd high school students.

Keywords: family atmosphere, achievement, motivation, students, higher education

---

*Corresponding author's email: heidari_8484@yahoo.com